

Učiteljski Glas

Glasiło „Saveza dalmatinskih učitelja“

Vlasnik i izdavatelj
„Savez dalmatinskih učitelja“

Brzot. „Narodne Tiskare“
u Splitu.

Urednik:
Dinko Sirovica.

Izlazi na 15. svakoga mjeseca. Zapada 4 K na godinu. Učiteljski pripravnici i pripravnice dobivaju ga za pol cijene. Pretplata se šalje D. Domicu učitelju i blagajniku „Saveza dalmatinskih učitelja“ u Spljetu, a članci i dopisi uredništvu. Rukopisi se ne vraćaju.

Radosti učiteljskog života.

Poslije duga natezanja na moju posljednju molbu, kojom sam bio zatražio umirovljenje, pokrajinsko školsko vijeće našlo je shodnim odrediti kotarskom školskom vijeću u Šibeniku, da mi ispusti ovu odluku:

Broj 1300
k. š. v.

Šibenik, 15. svibnja 1907.

Gosp. Dinku Sirovici, umir. naduč.

u ŠIBENIKU.

Obznanjujem Vas, uz povratak isprava, da Vam je odlukom 11. t. mj. br. 2660 c. k. pokrajinsko školsko Vijeće stavilo u tijek od 1. travnja 1907. mirovinu od godišnjih pestočetdeset i šest kruna i šezdeset i šest para (kr. 546:66) na mjesečne anticipatne obroke uz biljegovane namirnice.

Istom je odlukom c. k. pokrajinsko školsko Vijeće odredilo, da povratite svotu od 200 kruna, što ste nepravno pobrali u razdoblju od 1. prosinca 1903. do 31. ožujka 1907. u ime II. petogodišnje doplate, koja Vam je bila doznačena kao učitelju građanskih škola, dok na nju nijeste imali prava, jer neosposobljen za građanske škole.

Osim toga valja da povratite i svotu od 150 kruna, što ste u više pobrali od 1. listopada 1906, kad ste bili riješen službe pri građanskoj školi u Šibeniku do 31. ožujka 1907, kad ste bili umirovljen i za koje su Vam vrijeme pristojala beriva nadučitelja opće pučke škole u Prološcu.

Napomenuti iznos od Kruna 350 biti će Vam ustegnut na 24 mjesečna obroka, od kojih će prvi iznositi kruna 14:66, a ostala dvadeset i tri po kruna 14:58.

C. K. Predsjednik

Rešetar v. r.

Neću da ovdje komentiram ovaj *unicum* odluke školske vlasti, jer znam da to komentiranje

ne bi za sad ništa pomoglo; ragje ću ovdje prenijeti doslovce utok, što sam ga ovo dana otpremio preko pokrajinskog školskog vijeća u Zadru na c. k. ministarstvo za bogoštovje i nastavu u Beču, jer će braća učitelji i učiteljice i svi čitaoci iz tog utoka najbolje uvidjeti, koliko su umjesne i temeljite ovakove odredbe školske vlasti, uvidjet će, kako li je to krasno i harno kraj takove školske vlasti vršiti tešku učiteljsku službu; uvidjet će, da su radosti učiteljskog života zbilja velike, nepojmljive, kad jedan nadučitelj poslije preko 16 godina službe prima kukavnu mirovinu od K. 546:66 godišnjih, mirovinu od K. 1:49 na dan!!!

Ostavit ću sva daljnja tužna razmatranja, a mjesto njih evo moga utoka:

Visoko C. k. Ministarstvo!

Odlukom 11. t. mj. br. 2660 c. k. Pokrajinsko Školsko Vijeće u Zadru stavilo mi je u tijek od 1. travnja 1907. mirovinu od godišnjih K. 546:66, tobože kao trećinu moje učiteljske plaće uračunive u mirovinu.

Prvo svega moram opaziti, da je ova doznaka pogrešna već s toga, što mi je isto Pokrajinsko Školsko Vijeće svojom odlukom dneva 10. ožujka 1906, br. 887, priznalo, da je moja učiteljska plaća uračuniva u mirovinu od K. 1730:— a trećina tog iznosa bila bi od K. 576:66.

Ništa ne manje moram konstatovati, da je Pokrajinsko Školsko Vijeće pri odmjeranju gornje doznake upalo u drugu pogrešku. Ono mi nije priznalo drugu petogodišnju doplatu u onom iznosu, u kojem mi je doznačena u sjednici istog Pokrajinskog Školskog Vijeća dneva 24. ožujka 1904. t. j. u iznosu od godišnjih K. 210, već mi ju je sada snizilo na godišnjih K. 175 i zatražilo, da povratim u to ime razliku od K. 200 za rok od 1. prosinca 1903. do 31. ožujka 1907.

Odmjerenje mirovine bilo bi sa svakog pogleda bez prigovora, da je uzeta, kao što se morala uzeti, kao temelj posljednja moja učiteljska plaća, koju sam prije umirovljenja uživao, i to spram ovih naslova:

a) Učiteljska plaća kao nadučitelj u Prološcu	K. 1300:—
b) Službovina	„ 100:—
c) I.a petogodišnjica	„ 120:—
d) II.a „	„ 210:—
Ukupno	K. 1730:—

Pošto bi samo odmjerenje mirovine u iznosu od jedne trećine ove svote t. j. K. 1730:— odgovaralo pravu i pravici, jer nije opravdano da ja moram štetovati radi jedne tobožnje pogreške Pokrajinskog Školskog Vijeća, utičem se Tom c. k. Ministarstvu u korisno vrijeme, da ono shodno odredi, e da doznaka moje mirovine bude ispravljena ne samo spram istaknutih podataka, već i spram onih, koje ću niže navesti, i da podjedno bude uvištena odredba o povratku spomenutog traženog iznosa od K. 200.

Uništenje te odredbe moram tražiti tim više i za to, što ne postoji nikakav valjani zakonski razlog, s kojega bi svotu od K. 200 morao povratiti. God 1903., kad sam ja zatražio drugu petogodišnjicu, bio sam namješten kao privremeni učitelj građanske škole u Šibeniku. U ono doba nije opstojala *nikakova razlika* u pravnim odnošajima izmeđ jednog učitelja usposobljena za građanske škole i izmeđ jednog učitelja namještena pri građanskoj školi bez ispita usposobljenja za takovu vrst škola. Namješteni učitelj kod građanske škole sa ispitom usposobljenja za opće pučke škole bio je u svemu i po svemu izjednačen u berivima sa građanskim usposobljenim učiteljima, pa mi je baš po tom kriteriju bila i doznačena petogodišnja doplata od 15% na ondašnjih 1400 K. plaće t. j. u iznosu od K. 210:— Kasnije tek u zakonu od 24. prosinca 1905. učinjene su razlike u berivima za učitelje s ispitom usposobljenja za opće pučke škole, koji redovito služe u građanskim školama.

Treća stavka § 10 ovog istog zakona izričito glasi: Petogodišnje doplate, koje su već doznačene, *ostaju netaknute*.

Nadalje moram opaziti, da cjelokupna doznaka, sve i kad bude doznačena na način, koji ja ovdje tražim, ne će opet biti onolika, kolika me ide po jasnom slovu i duhu § 56. carevinskog zakona 14. svibnja 1869.

Taj § jasno veli, da svikolici *definitivno* namješteni učitelji, imajući svjedodžbu o sposobnosti

učiteljskoj, imaju pravo na mirovinu i da se u tom obziru ima s njima postupati u opće po onim pravilima, koja valjaju za urednike državne, pri čemu valja uračunati i ono vrijeme koje je tko, *podnesav* ispit o sposobnosti učiteljskoj, *provizorno* namješten proveo u javnoj kojoj školi.

Iz toga slijedi, da im se u mirovinu ima uračunati i provizorna služba obavljena prije ispita usposobljenja, jer taj ispit po tome § upravo uvjetuje pravo na uračunanje provizorne službe obavljene *prije* njega. O ovoj provizorno obavljenoj službi poslije tog ispita ne može u tom §. biti govora, jer se ta služba *mora* priznati, kad je postignuta stalnost, te je izlišno cijeniti i raditi, da bi se samo na nju taj § odnosio, jer bi onda bile iz njega izostale riječi: «ima se u tom obziru postupati s njima u opće po onim pravilima, koja valjaju za urednike državne».

Ove riječi govore jasno, da se i učitelju u mirovinu ima uračunati sva obavljena služba, kad je položio ispit usposobljenja i kad je postigao stalnost, te da nema tu razlike izmeđ provizorne službe obavljene prije ispita usposobljenja i izmeđ one obavljene poslije tog ispita.

Državnim se urednicima uračunaje u mirovinu svaka i cijela prevremena služba, dosljedno mora se svaka i cijela prevremena služba uračunati u mirovinu i učiteljima.

Prema tome moja služba uračuniva u mirovinu bila bi od 11. listopada 1890. do 31. ožujka 1907. t. j. od god. 16. mjes. 5. i dana 20, po čemu bi mi po §. 43. (Razdio IV) pokraj. zakona 29. prosinca 1871, pripadale kao mirovina $\frac{3}{7}$ moje posljednje učiteljske plaće t. j. K. 1730: $\frac{3}{7}$ = K. 741:42. godišnjih.

Tražim dakle, da mi kao temeljna plaća uračuniva u mirovinu bude svakako priznata ona, koju sam prije umirovljenja uživao t. j. plaća od godišnjih K. 1730, i da mi bude priznata sva provizorna služba, s kojom je moja cijela učiteljska služba trajala preko 15 godina, tako da mi kao mirovina pripadaju $\frac{3}{7}$, a ne $\frac{1}{3}$ rečene godišnje plaće od od K. 1730:—.

Uvjeren sam unaprijed, da će To Visoko c. k. Ministarstvo uvažiti ove moje temeljite navode i tako me riješiti dužnosti, da svoje pravo potražim kod druge više nadležne oblasti.

Šibenik, 27. svibnja 1907.

Dinko Sirovica, umir. nadučitelj.

Nakon riješenja ovog utoka povratit ću se na pitanje.

D. S.

Dalmatinskom učiteljstvu.

(Poslanica.)

Zima umakla, sunce uranilo — iz kišnih i tmurnih zimskih dana izvio se vedri i veseli Gjur-djavan! Žarko je sunce svojom milotom razdra-galo majku prirodu i ona se probudila na novi ružičasti život — život pun nada i utjehe naše. Život ozvanja od kraja do kraja i zemlje i raja veličanstvenim: »Gloria in excelsis Deo«...

Priroda je oživljela. Sokovi zastružaju kroz debla, grane i grančice i dat će plod, utjehu nami. I ne samo mladice se zazelenišu i razcvjetaše: i stogodišnji hrast, dok mu starost dopušta: za izgled mladica — put neba se raste!

Priroda obnavlja život, da svojim novo-uzkr-snućem sjeti čovjeka, neka se miče ili smiče.

Proljeće pozivlje i nas, dalmatinske učitelje i učiteljice, da se trgnemo iza sna; pozivlje nas, da se maknemo na posao, što nam ga namjenjuje zvanje naše u narodu svome, da nesviestan narod svijesti privedemo, da ga iz ubitačnoga sna probu-dimo, da budemo proljetno sunce, koje će mu ma-glu zlogodnicu razpršati s oči! Mi slušamo glas slavulja, što se gajem razlijeća, zaku pčela oko cvieća šarenoga, cvrkut laste, šte nam svake zore na prozore dolieće i izlaz sunca javlja — slušamo i vidimo i osjećamo život... A mi?! Mili nam se taj život, ali se njegovu glasu odazvati... Drhće mi ruka... U vrijeme, kad u svem svijetu život struji, kad je sviet preuzela hitnja, e bi rekô: žurba će poremetiti ravnovjesje života, kad sve hoće da razvije najbujniji život, — tada dalmatinsko uči-teljstvo nehajno baca pogled na taj život oko sebe i misli... ali... Dok se sve miče i kreće, ono ne nalazi u sebi pobude da žive. Nego — žive ono, žive, ali žive osamljeno, raztrkano i oslabljeno, ne-poznato i prezreno, kô da je zadovoljno. Ne daje od sebe glasa, kao da mu je samosviest otupila. Pojedinci se otrgoše iz našeg jata i čuje im se često glas, glas ljudski i rodoljubni, glas pun po-nosa i snage, za nas pun utjehe i — boli! Otr-goše se od jata i zaslužuju mu čast, ali nema jata, nema, pa nema! I to nas boli. Boli nas, jer pro-mišljamo da propade mnogo i mnogo vrstnih sila, jer ih ubi osamljenost bez pobude i okrepe, bez svjeta i spomene. Boli nas i s toga, što narodne naše duševne i fizične sile driemaju i propadaju bez cvieta i ploda, a mi bismo ih mogli pokrenuti i probuditi na život, mi bismo mogli uzkrsnuti naše mrtve kapitalne — da u nama ima života!

Al' ga nije. Mi se zadovoljavamo samom škol-skom sobom i sa ono situie dječice i mislimo, da

smo tim izvršili svoju dužnost. Zlo mislime! Mi smo i narodna inteligencija. To nam uvjerenje otvara široko polje rada. Narodni ljudi podielišu rad: sile se ujedinjaju, da svaka u svom djelokrugu izvede što bolje i što više rada. »Viribus unitis« — to je geslo zavladao svietom; tko pod njim vojuje, stiče pobjedu. Svi se pripadnici raznih zvanja sta-leški organizuju, da provode što intenzivnije mogu svoj program. I sam je život, organski i anorganski osnovan na udruženju i medjusobnom djelovanju elemenata.

I nas, braćo moja, plemenita i čestita, zove naše zvanje, zove mukotrpní narod naš, da učinimo sve što možemo za nj, da sve svoje sile, sve ča-sove svoga života, prinesemo na oltar domovine, da joj dademo čisti danak od ljubavi. Ujedinito naše sile i prionimo po našem programu k narod-nom radu. Stupimo u dogovor i s drugim kultur-nim udruženjima naše zemlje, da naš rad bude jedinstven i medjusobno poduprt i — blagoslovljen. Svak će nam se radovati i prigrliti nas, a to će naš stalež podignuti do mjesta, koje mu u narodu dolikuje.

Prionimo dakle svi kao jedan, osnujmo u svakom kotaru »Učiteljsko društvo«, kako su ga osnovali dubrovački i šibenski učitelji i učiteljice i nemojmo kasniti! Istorija stoji pred nami s pe-rom u ruci. Našu je stranicu prošlog vieka zavr-šila riečima: »Dalmatinsko učiteljstvo nije izvršilo u životu hrvatskoga naroda ono, što je kao na-rodno učiteljstvo moglo i moralo, nije razvilo iz sebe, kako je moglo, moralne sile i unielo ih u narodni život, da budu jak motor narodnog napredka.«

Braćo draga i sestrice vrle! Od Urala da Ja-drana, od Bosfora do Baltičkog mora, struji krvca nova, probugjena, puna soka životnoga. Svak se svoga posla laća, da se krči, da se ore, da se sije da se u red sklanja — s Božijim blagoslovom! Slaven hoće da stvori prosvjetu! ...

Na posao dakle i mi — i staro i mlado, i mužko i žensko: nije šale zbijati s narodnom ra-botom, jer istorija piše i zlatnim i — crnim slovima!

Dani lete kao voda, a tko ne napreduje, taj nazaduje!

S. K. učitelj.

Prenosimo vrlo rado iz zadarskog »Narodnog Li-sta« ovu lijepu poslanicu brata učitelja, našeg vlog saradnika, vrućom željom da nagje u našem učiteljstvu pravog odaziva. — Uredništvo. —

Psihološke pretpostavke.

D.r Paja R. Radosavljević — New York.

— Posvećujem slozi srpski i hrvatskih narodnih prosvetitelja. —

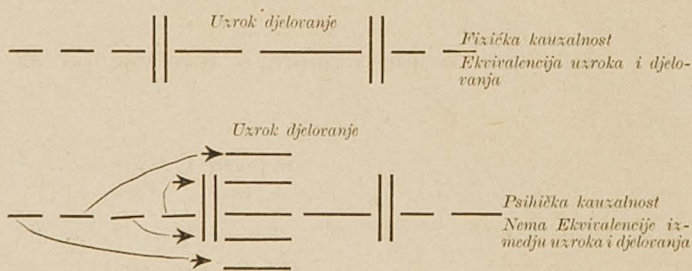
Jedno od najglavnijih pretpostavaka (hipoteza) u psihološkoj nauci jeste: pretpostavljanje psihičke kauzalnosti i psihofizičkog paralelizma.

Pošto u našoj psihološko-pedagoškoj književnosti vladaju vrlo nejasni pojmovi o ovim problemima, to ćemo se na njima malo više zadržati, počimmo sa prvom pretpostavkom:

A. Psihička kauzalnost.

Da li u procesima svijesti postoje u istom smislu odnosi između uzroka i djelovanja kao u prirodnim pojavama, i prirodnim naukama?

Pod uzrokom se razumijeva suma svih uslova neke pojave. Uslovi su opet elementi ili parcijalni uzroci pojave. Njihov sastav obrazuje uzrok. Svi uslovi dadu se nabrojiti, nu, treba dobro razlikovati bitne i sporedne uslove. Tako na priliku ako bacimo kamen to se pravi, glavni, prvi uzrok daje rastegnuti na sijaset omanjih uzroka. Treba uzeti samo omegjašen broj uzroka. Uzrok i djelovanje uzimamo kao nešto ekvivalentno, t. j. oni se moraju izraziti u istim brojevima i u istom odnošaju, u kauzalnom uzročnom odnosu. Dakle, mora se povući izvjesna megja, i tumačenje dobija time konvencionalan karakter. Psihičko biranje ne opredjeljuje se samo prostom neposrednom prethodnom predstavom, već *čitavim stanjem svijesti* koje može u sebi da sadrži pregjašnje i prve doživljaje. Nek nam ova šema to predstavi:

Znake kauzalnog, (uzročnog) odnošaja možemo sveći na ovo nekoliko točaka:

1) ovake dvije pojave moraju pokazivati vremenitu sukcesivnost;

2) odnos mora biti konstantan ili ravnomjeran: kad nastupa Y (rok) mora da se javlja A (djelovanje) i ako je tu A, to mu je morao prethoditi Y;

3) naslućujuća sukcesija (n. pr. dolazak lasta i početak proljeća ili skakanje termometra i rastenje toplote);

4) uzrok i djelovanje moraju biti djelovi (članovi) jednorodne pojave, t. j. oni moraju da obrazuju jednu pojavu, kaže se, da između uzroka i djelovanja mora da vlada kvalitativna ekvivalencija ili jednakost;

5) kvantitativna ekvivalencija ili jednakost, i

6) na temelju pete točke mora postojati princip ograničavanja uslova.

Prvih pet znakova obrazuju ono, što zovemo *uslovom*, uzrokom. Da li se i u oblasti Psihologije mogu naći ovi kauzalni odnosi? Potpuna pojava nikada se neće moći ispuniti na psihološkom polju; peti i šesti znak manjkaju. Doduše, uslovi se dadu dokazati u mnogim slučajevima. Ako se kakav «landšaft» gleda kroz crveno staklo, u nama se pobugjuje osjećaj ugodnosti. Sad bi ludost bilo pitati, da li je taj pogled ekvivalentan ugodnom čustvu.

Princip stvaralačke sinteze uspostavio je profesor *Wundt*. On veli, da se pojave nesmiju prosto sumirati n. pr. pojedine tonove, već treba da nastaje nešto novo — «stvaralačka sinteza». Mnogi filozofi (n. pr. *Lipps*) nastoje, da taj psihički kauzalitet projiciraju u «besvjesnu svijest» ili besvjesnu psihu. On ovo označava kao psihičke pojave, a pojava postojanosti u svijesti treba da je psihička kauzalnost. *Lipps* ovo označava sa riječju «perzeverancija». Ali, nama ne treba nikad da pretpostavimo nesvjesnu psihičnost; mi možemo i bez te hipoteze biti, jer u svijesti imademo posla samo sa *sviješću*.

Pregled *diferentnih* (A) i *sajedničkih* (B) osobina u fizičkom i psihičkom zakonu možemo sabrati u ovo nekoliko točaka:

A.

I. Prirodni zakon:

- 1) Održanje energije.
- 2) Kvantitativna ekvivalencija.
- 3) Uzrok se točno ograničava.
- 4) Supstancijelna kauzalnost.
- 5) Mogućnost direktne primjene matematike.
- 6) Kauzalno tumačenje progresivno.
- 7) Duhorno ne utječe.

Duševni zakon:

- 1) Rastenje energije.
- 2) Nema ekvivalencije.
- 3) Uzrok nije ograničen.
- 4) Prosti aktualitet.
- 5) Nemogućnost direktne (neposredne primjene matematike).
- 6) Kauzalno tumačenje regresivno.
- 7) Duhorno upliviše.

B.

- 1) Neophodnost.
- 2) Vremenita neograničenost.

B. Psihofizički paralelizam.

I. *Psihofizički paralelizam osnovna je pretpostavka* Eksperimentalne Psihologije. Hipoteza o paralitetu različito se shvaćala:

1) Neki su ovaj pojav uzimali kao *metafizičko* gladište. Već u raznim godinama Filozofije metafizičari su rekli, da su duša i tijelo u takom odnosu, da svako ispoljavanje na tijelu odgovara duševnoj pojavi i obratno. Zastupnik ovog pravca, dobro poznati naučnjak veli: «Sve što je u tijelu, mora i u duši kao ideja postojati».

Kad smo već ovdje treba da koju rečemo i o *monizmu materije ili duha*. Prvi je monizam *materijalizam*

koji kaže, da su sve duševne pojave prosti produkt materije. Drugi monizam je opet *spiritualizam*, učeć, da je tijelo prosta forma u ispoljavanju duha. Nu, *psihofizički monizam* s ovim prepirkama nema nikakve sveze; on je prosta empirijska hipoteza i veli samo to, da sva duševna ispoljavanja prate tjelesne pojave. Dakle, psihofizički paralelizam hoće samo da opiše fakat našeg iskustva i više ništa.

2) Drugi ga uzimaju kao *psihofizički materijalizam*, koji kaže: pretpostavka da duševne pojave uvijek prate tjelesne pojave, psihološki je aksiom, koji se daje preneti u fiziološka ispitivanja, pa radi toga može se uzeti kao prirodna znanost, bez unutrašnjeg opažanja. Karike na tom psihološkom lancu mogu ispasti pa da se prosto zamijene fiziološkim biočuzima, samo ako se točno poznaju njihove supstitutivne vrijednosti, na mjesto:

$p, p^1, p^2, p^3, \dots, p^x$. može se sastaviti lanac:
 $f, f^1, f^2, f^3, \dots, f^z$.

Prema ovome mi ispitujemo samo tjelesna ispoljavanja, pa ih prenašamo na duševne pojave. Fiziološko tumačenje u jedinstvu tjelesnih pojava ne može razjasniti psihičko tumačenje u jedinstvu duševne pojave; njihovo je tumačenje većinom prosta hipoteza ili fikcija, jer mi, zaista, ne znamo, da li duševne pojave odgovaraju tjelesnim. Naročiti način psihičkog spajanja i sklopa nikako ne odgovara fizičkim pojavama, koje s njime idu paralelno; oni imaju samo ime zajedničko, a u istini ne daju se sravniti. Asocijacija može tako da nastane, da se prosto redaju riječi jedna za drugom; osim toga, dvije predstave mogu se i tako spojiti, a da se jedna nova predstava stvori.

3) Treći opet uzimaju psihofizički (dualistički oblik) paralelizam kao *metodološki pomoćni princip*.

Usvajanje bezizimnog paraleliteta u izvjesnim duševnim i tjelesnim pojavama nije nikakav psihološki aksiom, jer se pod aksiomom razumijevaju principi, koji se nemogu dokazati, niti ih treba dokazivati. Pretpostavljanje općeg paraleliteta duševnih i tjelesnih pojava samo je prosto metodološko pomoćno načelo.

S ovim principom hoće se:

1) da se s jedne strane daje za pravo iskustvu, koje nam očito veli, da su pojave svijesti uvijek u svezi sa tjelesnim pojavama pratiljama;

2) da se učini po volji naročitoj prirodi obih vrsta pojava time, što se priznaje, da obje nauke, Psihologija i Fiziologija crpe u izvaganju svoje principe u tumačenju samo iz svog užeg uskustvenog života;

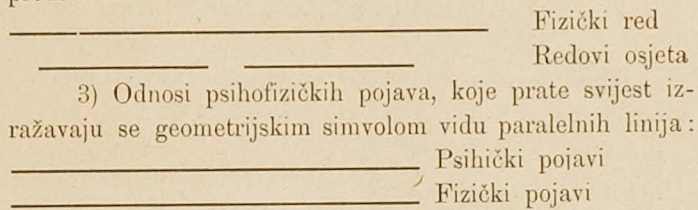
3) da se u toliko olakša psihičkoj pojavi, u koliko se obadva načina tumačenja uzimaju u obzir ondje, gdje je naše poznavanje učinilo najveće korake. Prema tome fizičko tumačenje može se tamo istaći, gdje psihičko pokazuje prazninu; isto tako može se upotrebiti način psihičkog tumačenja, da se dobiju zaključci na fiziološkom polju.

II. Specijalni izraz psihofizičkog paralelizma.

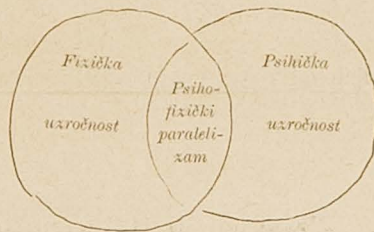
Specijalni izraz o psiho-fizičkom paralelizmu može se označiti u ovo nekoliko tačaka:

1) Sa svakom pojavom u svijesti ide paralelno izvjestan proces, koji je njemu podregjen.

2) Nesporedni paralelni pojavi u toku svijesti prosti su možgani procesi, naime: živčana nadražanja u velikoj možganoj kori. Prema Fechneru ovo se zovu psiho-fizički procesi, t. j. oni fizički procesi, koji imaju psihičku unutrašnju stranu. Tek u drugoj liniji, mogu se kao ovaki procesi smatrati, oni materijalni pojavi, kojima neposredno prethode ovi psiho-fizički pojavi ili ih oni prate. Paralelizam sa fizičke strane možemo radi toga ovom šemom predstaviti

Tim se hoće reći, da ovi odnosi nisu kauzalne prirode; oni su samo u funkcionalnoj zavisnosti. Psihičko i fizičko obrazuju dva polja, koja se ukrštavaju, pa si imaju samo jedan zajednički dio u svojim objektima. Posljednje polje, na kome se oličava, «psihofizički paralelizam» jesu domeni Eksperimentalne Psihologije. Ovaj odnos između duševnog i tjelesnog možemo ovako predstaviti:

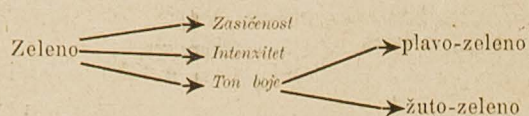

4) Dok za svaki pojav svijesti pretpostavljamo možgani proces, koji je njemu paralelan, to se ovaj odnos ne može reći u obratnom pogledu. Šta više! Živčana nadražanja velike možgane kore po svoj prilici da su tek onda svjesna, ako su postigla izvjestan stepen u intenzitetu, t. zv. vrijednost fizičkog praga. Opredjeljenje tjelesnih paralelnih pojava u psihičkim procesima prema tome može biti samo sa psihičke strane, a ne obratno. Nama je nemoguće da zavirimo u možgani proces, i da kažemo, da li njemu odgovara psihički proces. Radi toga je nemoguće iz anatomskih činjenica stvarati zaključke na psihičke pojave, kao što to hoće bečki fiziolog Exner.

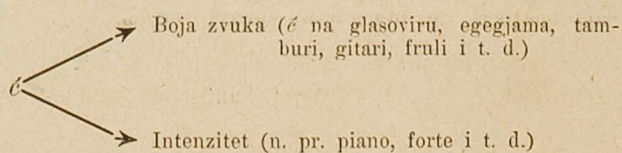
5) Jednakosti, sličnosti i različnosti u kakvoći pojava u svijesti odgovara jednakost, sličnost i različnost psiho-fizičkih pojava i obratno. Većoj ili manjoj sličnosti pojava u svijetu odgovara i veća ili manja sličnost psihofizičkih pojava i obratno.

6) Broj promjena različitih pravaca, koji pokazuje jedan pojav u svijesti, mora biti i u svom psiho-fizičkom procesu. Prema tome ako se osjet daje razirati X-strukom pravcu, to se i psiho-fizički proces, koji mu služi kao osnovica, mora varirati u X-strukom pravcu i obratno. Uzmimo jedno dva primjera.

«Zeleno» se daje u tri pravca varirati.

Ton *é* daje se opet varirati samo u dva pravca

7) U glavnome možemo razlikovati šest pravaca ili vrsta promjena u pojavama svijesti. A te su:

- a) čisto kvalitativna promjena;
- b) čisto intenzitivna promjena;
- v) čisto prostorna promjena;
- g) čisto vremenita promjena;
- d) kombinovana ili mješovita promjena iz prve četiri promjene, i
- dj) promjena u spajanju i sastavljanju pojava u svijesti.

III. *Činjenice*, na koje se oslanja princip psihofizičkog paralelizma, daju se svesti na ove četiri grupe:

1) Bez izvjesnih fizičkih procesa (možganih pojava) u opće ni zamisliti se nemogu izvjesni pojavi, koji su im podregjeni. Slijep od rođenja ili slijep za boje ne može

nikada imati predstavu o vidljivom svijetu ili o boji.

2) Svaki duševni pojav ispoljava se na periferiji tijela u vidu pokreta; on se takogjer još prije toga morao izraziti u možgjanom procesu (n. pr. napetost mišića).

3) Svaki fizički defekat u velikoj možgjanoj kori povlači za sobom izvjesne psihološke posljedice, pa se na taj način lako dolazi do sigurne tvrdnje, da tjelesne bolesti ragjaju i psihičke.

4) Duševne pojave daju se na dugačko i široko vještački prouzrokovati pomoću tjelesnih promjena. Vještački izazvane hemijske promjene kod živaca ili promjene u cirkulaciji krvi, što se može prouzrokovati i medikamentima (alkohol, opijum, hašiš i t. d.) povlače za sobom posve odregjene duševne promjene. Nema još ni jedne psihičke funkcije, na koju nebi mogli utjecati medikamenti.

IV. *Važnost paralelizma*, trojaka je:

- 1) po empirijsku teoriju, jer sabire činjenice;
- 2) paralelizam je i od heurističke, stvaralačke važnosti, jer pobugjuje volju za ispitivanjem. Napreduje li fiziološko poznavanje, to izvagjamo zaključke na odnosne duhovne pojave i obratno;
- 3) ne isključuje metafizičku teoriju o harmoniji tijela i duše. Paralelizam nije ni materijalizam ni špiritualizam ni apstraktni monizam. Paralitet je pravac za Metafiziku, a ne za Eksperimentalnu Psihologiju. 1907.

Kako ćemo potaknuti svoje vaspitanike na samoradnju.

(Gjuro Kalik.)

Kad izmjerimo sadašnjicu sa dalekom prošlosti vidjećemo, da se one megju sobom kôse u svakoj strani. U dalekoj prošlosti naći ćemo jednolikost uvjerenja i u religiji, i u društvenoj i u privatnoj strani, pa i u vaspitanju. U njoj ćemo naći, naime: da su svi ondašnji državljani ispovijedali jednu vijeru; svi su bili monarhiste; svak je vršio samo one poslove, koji su bili propisani kasti, kojoj je morao pripadati. Tu jednolikost, začele su ondašnje predstave o države, a izvodilo ju je vaspitanje. Zato se njemu t. j. vaspitanju i nije mogao naći drugi zadatak do samo ovaj: dotjerati duh na jednoobraznu formu u namjeri, da se pastigne jednolika država. Zato je u prošlosti i vladalo mišljenje: «da se i djetinji duh može dotjerivati zakonima i propisima po volji; da je on kao i sud, u koji se imaju samo znanja usuti i učitelj mu davati snagu». Ništa drugo, nego baš ta jednoobraznost u vaspitanju zavrnila je glavu svima starim državama, a to zato, što ovo nije nikako moglo postići ono, što se je od njega zahtjevalo, a naime: dotjerati na jednoobraznu formu i onu jogunastu i junačku stranu duše, koja smotava svaku silu, kad se na nju obori, da je zadavi. To je *težnja*, koja je od iskona poticala čovjeka, da uzdigne svoju ličnost. Samo je ona ukopala stare države i one

labave stare vaspitne ideale; samo je ona uzvisila čovjeka na današnji njegov stepen uliješći u nj druge poglede, a ovi ga primorali, da poruši i izmjeni sve ono, što je prije morilo. Zahtjev: jednoobraznost u vaspitanju, ona je isturila i na njezino mjesto posadila *raznolikost* nalažući vaspitanju, da ima razviti sve duševne sposobnosti ne samo radi sreće, napretka i koristi države, nego i radi sreće, napretka i koristi svoje porodice, svoga naroda i sebe samoga. Ova nova vaspitna dužnost donijela je, u svome početku, razna mišljenja o pojmu i opsegu te vaspitne raznolikosti i razne metode o njezinu postizanju. Dosta je umne sile istrošeno, dok su se velike glave urazumile i iznašle, da se pod vaspitnom raznolikosti razumijevaju razvijene sve duševne sposobnosti, a da će to vaspitanje učiniti potiče li na samoradnju. To je, doista, najteži vaspitni zadatak, koji se, može biti, «neće nikad potpuno riješiti, već samo približno». No zato vaspitač ne smije pred njegovom težinom uzmaći, nego naprotiv, «mora mu biti podstrek, da na njegovo riješenje uloži svu svoju snagu.»

«Kad se obazremo na svakidašnji život maloga djeteta vidjećemo, da prirodni metod vodi i njegov duh kroz iste procese, kroz koje je prošao i duh čovječanski u ve-

likome; jer šta je očividnije no što je želja za umnim radom u djece? Pogledajte samo, kako jedno dijete gura u lice nekom kakvu svoju igračku, samo da je i on vidi? Pogledajte samo, kad vukućim mokrim prstom preko stola proizvodi ono pištanje i cvrčanje, kako se tad okrene i pogleda u prisutne, pa opet to isto čini, čim najjasnije kaže: «Čujte ovaj novi ton!» Pogledajte s kakvom marljivošću i žurbom svaki dječak priča o ma kakvoj novini, koju je vidio, ako samo nagje koga, koji će ga pažljivo slušati». Samo se, dakle, kaže vaspitaču, *da svoje vaspitno djelovanje ima podešavati duhovnim djetinjim nagonima uzimajući za metod prirodni sistem*. A kako je njim vaspitavati, Spenscer nam iznosi za primjer jednu majku, koja po njem znala predavati svoju nastavu. «Korak po korak upoznaje ona, veli on, svoga maloga dječka s imenima za prostije osobine, kao za tvrdoću, mekotu, boju, ukus, oblike i veličinu i pri ovome će viditi, da joj on marljivo pomaže, jer joj po nešto donese, da joj pokazuje, kako je crveno, nešto drugo da opipa, kako je tvrdo, dokle mu god ona bude kazivala riječi za ove osobine. Svaku osobinu, čim ona svrati na se njegovu pažnju, ma na kom novome predmetu bilo, on se požuri, da dovede u vezu sa već poznatim mu tako, da po prirodnome nagonu za podraživanje može postati i navika, da ih jednu za drugom ponavlja. Često se desi, da on po koju poznatih mu osobina zaboravi da imenuje, a ona ga onda pita, da li nema o toj stvari još što, da joj kaže. Može biti, on ne razumije ovo pitanje. Onda mu ona najposlije kaže, pošto prilično počeka da se razmisli, pa se možda malo i nasmije njegovoj grješci. Pošto on to ponovi nekoliko puta, onda on zna što mu valja da čini. A ako mu ona neki put kaže, da o tome predmetu zna nešto više od njega, onda to zagolica njegovo častoljublje: on ga stane pažljivo posmatrati, razmisli o svemu što je o tome čuo i pitanje, ako je lako, riješeno je u trenutku. On se raduje uspjehu, a i ona s njim. On traži sad nove pobjede i traži nove stvari o kojima će, da joj priča. Što se više razvijaju njegove sposobnosti, to ona sve više dodaje po jednu novu osobinu u njegovoj listi idući tako od

tvrdće i mekote, rapavosti i glatkosti; od boje k sjajnosti; od prostih tijela k složenima. Tako ona daje zadatke sve teže i teže prema njegovoj moći *rasugjivanja*; stavlja sve veće i veće zahtjeve na njegovu *pažnju* i *pamćenje*; održava mu stalno *interes budan* starajući se neprestano za nove utiske, takove, kakve duh njegov može primiti i dajući mu jednako prilike, da se raduje pobjegjujući teškoće, koje može». Pitam: koju je namjeru imalu takovo njezino predavanje? Ta koju drugu nego tu, da mu «potpomaže proces samorazvitka na način kakav joj je pružalo sâmo instinktivno ponašanje djetinjje; jer je bila uvjerena, da sâmo pričati djetetu ono, ili mu sâmo pokazivati ovo, ne znači učiti ga posmatrati, nego ga napraviti prostim primaocem tugjih posmatranja». Takvijem «svojim postupkom potakla je ona svoga dječka, da se sav preda njezinoj nastavi»; jer je njom «*ulijevala u nj radosti i uspirila u njemu* ona osjećanja, koja, po samoj prirodi, prate samo umne radnje»; a to: *samoljublje* i *samopouzdanje*; ujedinjenjem svega ovoga *dostigla je veliki stupanj njegove pažljivosti*, koja će utiske primati i živo i potpuno, navikla je njegov duh na to, da se sam pomaže, kao što će se i dalje morati u životu sâmo pomagati». Drukčije, djelovala je *na svu njegovu unutrašnju radljivost*: mišljenje, sugjenje, volju, pamćenje, osjećaj, osjećanja podsticajući ga, radi sticanja znanja, na samoradnju; jer «glavni vaspitni cilj jest, da se vaspitanik stavi u mogućnost, da se sâmo uči» -- piše Wyse. Da se, dakle, vaspitanik stavi u takovu mogućnost, mora vaspitač urediti svoje vaspitno djelovanje kao ona Spenscerova majka, a naime: *da polazi od onoga što je prosto, onome, što je složeno; od neodregjena k odregjenome; od konkretne k apstraktnu; od iskustva k teoriji*; jer, «ako razvijanje ide u obliku samoradnje sâmo po ovoj ljestvici i da ova radljivost mora biti prijatna i vršiti se s voljom, onda je i za samoradnju i volju s kojom duh radi, ova ljestvica najzgodnija, da se uza nju sâmo vaspitanik može peti; onda mu ovo penjanje, po njoj, čini zadovoljstvo i prijatnost i onda mu ono razvija duševne sposobnosti».

(Slijedi.)

Preprava na poučavanje i formalni stupnjevi u pouci.

Piše S. Marčić — Šibenik.

Da učitelj u školi postigne dobar uspjeh, da on bude u istinu i učitelj i uzgojitelj hoće mu se znanja i vještine, umjetničkog dara, zanosa i ljubavi, a uz to apsolutno mu je potrebit i prikladan način u podavanju gragje, potrebna mu je dobra metoda.

Kao što svaki radnik traži, što bolji način, da preradi materiju, pak da što prije i bolje izvede radnju, tako mora da i učitelj traži najbolji način, najbolju metodu, da djeci podade gragju, kako bi što temeljitije shvatila stvar.

Metoda je u podavanju gragje veoma znamenita za učitelja. Dobro je rekao talijanski pedagog Rosmini; *Il metodo è un industria per il maestro*.

Metoda je dakle naše životno pitanje, stvar, koja se ne smije nikada s vida pustiti, već uvijek marljivo i razumno istraživati.

Ne može se ustvrditi, da sav uspjeh u školi zavisi samo o valjanosti metodi, no ona svakako mnogo doprinosi, da se do njega, što prije i sigurnije dogje. U istinu se oko ničesa ne muče pedagozi didaktičari toliko, koliko oko toga, da se iznagje što bolja metoda u podavanju gragje. U opće se može, da se odredi valjanih pravila, ali detalje, prilagoggivanje načina prama predmetu i osebnosti učenika, to mora, da svaki učitelj sam istražuje i odregjuje.

Pak same se metode neprestano mijenjaju, a to je donekle i potrebno, jer nije moguće iznaći ono, što može, da vrijedi za sva vremena, za svaki predmet i za svu djecu.

Zgodno ovome opaža, Necker! Metode moraju, da se neprestano usavršuju.

Nije moguće zahtijevati da svi učitelji poučavaju po istom kalupu, jer su i okolnosti, temperamenti djece i njihovo shvaćanje jako različiti, ali se daje u glavnom odrediti pravila (koja se mogu sa raznim varijacijama obzirom na te okolnosti zgodno upotrebiti).

Nitko nije pozvan više od učitelja, nitko ne može, da temeljitije sudi o kojoj metodi do njega, kojemu je to svagdanji kruh.

Učitelj pri svom poslu u školi, ima da uvijek pazi na razne psihične zakone, prama kojima mora da udesi svoje predavanje, koje mora, da se prilagodi temperamentu i shvaćanju djece, kao sto svrsi i naravi naukovne gragje.

Tko hoće, da se na ovo sve obazire, mora da imade pedagoškog znanja, spihološke spremne i didaktične vještine, pak je stoga nužno, da se učitelj neprestano usavršuje u svojim zvanju.

Uz druga sredstva, kojima će se nastavnik dalje izobrazavati na pedagoško-didaktičnom poiju, on mora, da osobitu pažnju posveti svojim prepravama na poučavanje.

Podavanje u školi ne smije, da bude improvizovano, već svaka riječ, svaki postupak, mora da imade svoj osobiti razlog, svoju osobitu svrhu.

Mlagjima je učiteljima potrebna svaki put pismena preprava, a stariji, koji su u svom zvauju došli do neke relativne vještine, imali bi, da barem odrede što i kako će poučavati, ili da pročitaju već napisano poučavanje.

Samo malo savjestan učitelj može, da misli, da je poslije 3 ili 4 godine službovanja dobio dovoljno vještine, da se može prikazati učenicima bez ikakve preprava.

Istina je, da je gragja i osnova sveg jednaka, ali on mora, da se obazire na djeeu, koja se neprestano mijenjaju i na nove potrebe, što se svakidano pojavljuju.

Učitelj može, da svake godine opazi po štogod, što se daje na drugi način izvesti, raznim aplikacijama prikazati i drukčijim ruhom zaodjeti.

Na taj način on i ubije onu dosadu, koja nastane vječitim ponavljanjem istih stvari.

Učitelj, koji se je dovoljno prepravio dolazi pred djecu vedra čela, mirne duše, slobodan u onom, što ima, da podava. U njegovim riječima nema kolebanja i neizvjesnosti, on je siguran u svemu, pak za ništa ne može, da smeta. Djeca tada radije prate njegov rad, jer on ne treba, da misli o čemu će govoriti i kako će razviti stvar. Na taj će način on postignuti, da mu djeca budu pozorna, pa će tada i dišiplina biti dobra, a tim će se približiti pravome putu, koji vodi do realna uspjeha.

Tommaso u svojoj knjizi: *Sull'educazione* u poglavlju «I maestri» piše: Svi bi učitelji imali prikupljati svoju pamet prije poučavanja, pak razmišljati ob onome, što i kako imaju da uče onoga dana. Tu se govori i za one, koji služe i preko 30 god, jer se način ima mijen-

njati, a to prema učeniku i vremenu; a tko poučava uvijek istim načinom čini zlo». Dalje veli, da je učitelju tim više potrebitija preprava, jer on mora, da pazi na ono, što govori i na ono, kako ga drugi shvaćaju, Stoga njegovo poučavanje mora da bude pomnjivo, izvršno, a to ne može, da bude, bez dovoljne preprave.

Veliki njemački učitelj Overberg u svom dnevniku piše: «Danas se nijesam dovoljno prepravio na poučavanje. Pomozi mi o Gospode, da više nikada ovoga ne napišem. Ilusia je reći samom sebi, budi miran, jer si gospodar predmeta, što imaš, da podavaš. Ako se nijesi dovoljno prepravio, ne možeš ukloniti mnoge pogreške, koje se u svakom podavanju pojavljuju. Poučavanje je tada neplodno, zamršeno, nestalno, manjkavo, uznemiruje duh djece, odulečuje pažnju i stvara nauk dosadnim i učitelju i učeniku».

Učitelju je dakle apsolutno potrebna preprava na poučavanje.

Valjana preprava zahtijeva, da se učitelj dobro upoznade sa predmetom, što ima da podava, da promisli na dob i sposobnost djece, kojima ima, da prikaže stvar, da prilagodi svoj rad prama svrsi, koju ima, da postigne, pak uzevši sve ovo u obzir, da edredi, kojim će redom razviti podavanje.

Red je duša svakoga rada. Svugdje, gdje se okrenemo, vidimo, da vlada divni red. Nebeske visine i morske dubine podvržene su mnogim zakonima po kojima se miču i preporagjaju. Najveće stablo i najsišnija travčica razvija se po nekom stanovitom redu.

Neki stalni red i u podavanju gragje, svakako je potrebit. Cijelj pouke je jedna te ista, a sredstva se mogu birati; ali i ta sredstva i ako mogu u raznim prilikama biti različita, ipak valja, da se mijenjaju nekim redom.

Eto ljudi postaviše nam formalne stupnjeve, pak su nama, a osobito učiteljskim pripravnicima kulmin savršenstva podavanju gragje.

Nego što se dogagja. Čovjek do neke dobe rado prisvaja tugje znanje, rado oponaša tugji rad, ali u zrelijim godinama od primljenog i prokuhanog znanja stvara štogod svoga, počme naime, da misli svojom glavom.

Tako i učitelj, kad stupi u školu, gdje mora da sam radi, malo po malo preinačuje dobivene spoznaje, postavlja se na vlastite noge, pak stvara prama raznim okolnostima, prama djeci i dobivenom iskustvu svoj osobiti način. Prije je za formalne stupnjeve vrijedila ona: sve i svuda.

Sve po njima poučavati i svuda ih upotrebljavati, ali sada, kao da je počelo jenjavati ono zaneštvo, kojim su ih škoski tekstovi hvalili. I posljednje izdanje Basaričekove opće metodike, iznaša neke klauzole, po kojima u nekim slučajevima ne treba, da ih potpuno upotrebimo, dok treće izdanje te knjige ništa o tome ne govori.

O formalnim se stupnjevima mnogo pisalo osobito u Njemačkoj, a i u nas su poznata raspravljanja u stručnim listovima braće preko Velebita.

Bilo je onih, koji su formalne stupnjeve zahtijevali za svaki predmet, a opet onih, koji su ih u većini slučajeva odlučno zabacivali. Jedan ih pisac zove «krunom

pedagoško-didaktične umjetnosti» a drugi ih smatra kao nešto uzaludna i dangubna.

Pak kao da je malo bilo 5 for. stup., neki su predlagali i šesti stupanj i to idealizovanje.

Izmegju ovih opriječnih mnijenja najbolje je da odaberemo srednji put. Bilo bi malo umjesno, da te stupnjeve zabacimo posvema, jer se ne mogu shodno upotrebiti u cijeloj svojoj estenzivnosti kod svakoga predmeta.

Narav nekih predmeta zahtjeva kraći put u podavanju gragje, pak bi bilo uprav smiješno, kad bi se htjelo po njima predavati i te predmete.

Glavno je da znanje obrazovno djeluje na dijete, da ono naime valjano prisvoji i sigurno primijeni podatu gragju. Hoćemo li da gragju razdijelimo na for. stup. ili na drugi način, to je indiferentno samo, da se do te svrhe dogje.

Kod nekih metodičkih jedinica, osobito kod onih, gdje se od primjera stvara pravilo, od pojava zakon, od spoznaja pojam, doći će se shodno do te svrhe, ako se gragja poda po for. stup.

Način, što učitelj odabere u podavanju gragje, ne valja da slijedi njegovo momentalno raspoloženje, već on u odabiranju metode, mora da se obazire na psihološke duševne procese, na narav predmeta; dob djece, na njihov temperamenat i ostalo.

Po tome on ima, da odredi neka stalna pravila u podavanju gragje obzirom na gore pomenute okolnosti.

Stalno je, da za svaku metod. jedinicu ne će vrijediti ista pravila, jer i duša ne izvagja uvijek iste procese u primanju gragje, po tome i for. stup. nijesu prikladni u podavanju svakoga predmeta.

Učitelj mora, da oponaša u ovome podavanju, rad duše, kad samosvojno prima gragju. Formalni će stupnjevi stoga biti prikladni kod takvih jedinica, kod kojih se mora doći do pojma, pravila, zakona, praktičnog načela ili moralne istine, jer oni tada izvagjaju uprav one duševne psihološke procese, koje duša u istim prilikama samosvojno izvagja.

Duša u ovakim slučajevima promatra n. pr. razne istovrstne pojave, pak ih megjusobno usporegjuje i dolazi uvijek do iste posljedice. Tu posljedicu postavi tada kao neki zakon i odregjuju, da će se u svim sličnim pojavama, prikazati ista posljedica.

Kod stvaranja pojma duša promatra razne istovrsne spoznaje ili predmete, pak odlučuje slučajne, a skuplja bitne biljege i stvara pojam tih predmeta, predočaba ili spoznaja, kojemu pak kasnije podvrgava i druge slične predmete predodžbe i spoznaje.

Na taj način dijete dogje n. pr. do pojma ptice, broda itd. Na sličan način dolazi do pojma da vatra žeže.

Još prije, nego je upoznalo svojstva vatre, pružiti će ruku, ali će se opeći.

To će možda još jedan put kušati, pak će doći do gornjega pojma i dosljedno primjeniti će to iskustvo na svoje ponašanje.

Ovaj put slijede uprav for. stup. koji siluju dijete, da najprije promatra stvari, dogagjaje ili drugo, pak kad je steklo dovoljno jasnih zorova, da ih megjusobno poregjuje i stvori pravilo, zakon itd., koje će kasnije shodno primijeniti na prilike u životu.

Kad dijete ima naprotiv da nauči kako se n. pr. pise slovo «i», kako se pravi koja crta, kako se pjeva pjesmica, kad uči o jednom osamljenom individu-u, tad mu duša ne izvagja sve te duševne procese, pak po tome ne treba ni upotrebiti svih 5 for. stup.

«Sve for. stup. ne treba upotrebljati — kaže Basariček u novom izdanju svoje opće metodike, — kad je učivo već svedeno u pojmove, zakone ili pravila . . . , kad kad se podade spoznaja, koja se može, da podredi pojmu, što djeca imaju . . . , kad djeca nemaju dosta istovrsnih spoznaja, a po tom ni gragje za 3 i 4 stupanj. Ako bi se u školama radi nepovoljnih okolnosti, metodički postupak morao skratiti, valja nastojati da se temeljito progju bar oni stupnjevi pouke, što su za valjano spoznanje od prijekke nužde», a to je primanje gragje, shvaćanje i primjena.

Formalni su stupnjevi, dakle prikladni ondje, gdje se mora doći do pravila, zakona, pojma, praktičnog načela i moralne istine i u opće u svim slučajevima, gdje se na temelju *apercepcije* dolazi do *apstrakcije*.

Kod podavanja drugih metodičnih jedinica, ispustiti će se one for. stupnjeve, koji nijesu prikladni naravi i svrsi dotičnog predmeta, a poučavanje će se svakako tako udesiti, da djeca u istinu valjano prime i shvate podatu gragju, a kasnije da ju prikladno i primijene, jer je to konačna svrha školske pouke.

Upotrebio učitelj samo i drugi for. stup. on mora nastojati, samo ako narav predmeta dopušta, da se poučavanje uvijek vodi u obliku razgovora, jer to osobito priteže pažnju djece. Na taj se način sili djecu, da samostalno misle i govore, a ovo je upravo ono, što čovjeka razlikuje od drugih stvorova.

Poučavanje mora, da sili dijete na samosvojno opažanje i samosvojno razmišljanje o stvarim, na prikazivanje onoga, što se je vijgalo, opažalo i o čemu se razmišljalo, jer «učeuik zna samo ono valjano, što umije tačno i pravilno kazati i samo ono uči temeljito, što se od njega zahtijeva, da iskaže» — piše Disterweg.

A Rousseau na str. 25 II. dijela svog. Emila veli: «U istinu su oni pojmovi o stvarima, što ih sami sobom naučimo mnogo jasniji i mnogo sigurniji od onih, koje dobivamo tugjom poukom».

(Slijedi.)

Slovnica u pučkoj školi.

(Stjepo Kastrapeli).

Raslikovanje djelova govora i nauka o rečenicama moraju se obraditi u svim pučkim školama, i kod nas. Bez toga se nebi djeca naučila služiti pismom. Nesvijestnost u interpunkciji uzrokom je da se ne shvaća ljepota oblika ni dobrotu sadržaja nekog štiva; tko ne pozna, vrijednost razgodaka i nema svijesti o rečenicama taj ne shvaća što čita, te sebe, a često i drugoga, zavodi na krivo shvaćanje. Kod pismenog pak izrazivanja misli još je gore, jer neznanica ne zna ljudski razrediti misli i staviti ih u odnošaj, koji im pripada. Rečenica je osjetna forma našeg suda: odregjenost suda, daje odregjenost formi, a odregjenost forme obnavlja sud i odregjuje ga. —

Da odredimo posebni dio gradiva za pučke škole u našem kotaru, moramo prije konstatovati nedostatke našeg govora prema književnom jeziku. Svi mi nedostaci sigurno njesu poznati, pa ću navesti samo one, što sam ja opazio. Gg. pak sudrugovi i sudružice neka upozore na ono, što je meni možda izbjeglo ili nije bilo, da se opazi u mjestima, gdje sam se ja nalazio. Tugjica nijesam naveo, što sam ja opazio:

Imenice! 1.) Instrumental jedn. ima *n* mješte *m*
2.) onim žensk. roda na *st* otpada *t*.

Zamjenice: 1.) Instrumental ima, *n* mješte *m*,
2.) Dativ i lokativ jed. žen. roda zamjenjuju se s onim muškoga roda.
3.) Genitiv se rasteže, ijehanjem,

Pridjev: isto kao kod zamjenica.

Brojevi: ne izgovaraju se u redu: šes četresti itd.

Glagoli: 1.) Prvo lice jednine sad. vrem. ima *n* mje. *m*
2.) Glagoli 4. razreda (i još neki: bježati — bježe) u III. licu množine pok. nač. mješte *l* imaju *u*.
3.) Od neodregjenog oblika otpada *i*, pozdravit
4.) neodregjeni oblik prima ješ jedno *t*, jestit.
5.) prvo lice, jednime pom. gl. biti gub, *i* *h*, a prvo množine nema *smo*.
6.) Particip drugi prošli mješt *ao* ima *o*.
7.) Part. drugi prošli kod gl. 4. razreda prima *j* megju *i—o*,
8.) glas *t* u III. licu jedn. glag. biti otpada,
9.) Neki glagoli u glag. prilogu, primaju tugje nastavke (dubrov. šetando).

Prijedlozi: 1.) *S* se pred zvučnim čuje *x*, pa se *i* piše.
2.) *s* se pred nekim sugl. čuje *š* i *ž* pa se *i* piše,
3.) *pri* i *pre* zamjenjuju se,
4.) prouklitike se čuju zajedno s riječima, pa se *i* pišu.

Prilozi: osobito mjesni i vremenit — neki — primaju osobite, često krive, nastavke: vanka gorikarce, danaske...

Euhlitike se čuju i pišu zajedno s riječima.

Epentetsko *l*, ne umeće se megju *p*, *l*, *v*, *m*, *i*, *j*, a ispada: gdje bi imalo ostati: *uje* ulje).

Glasovi: 1.) *lj*, *nj*, *dž*, *dj*, ne razlikuju se od *lj*, *nj*, *dje*, *gj*.
2.) Čuje se neki, što nijesu uzeti u *knj.* govora (s' chira — si) *z* (izest — izj) (cora — zora)
3.) glas *p* otpada ispred nekih suglasnika: *tica* mj. ptica čela mj. pčela i t. d.
4.) *h*, se čuje u nekim riječima, gdje mu književno nema mjesta: hametom mj. ametom.

Zvučni i bezzvučni ne preglasuju se kako teba.

I jekavsko *je* i *ije* ne piše se u redu.

U nekim se mjestima ne naglasuju riječi knjižnaglasom. —

Izvan toga ima pogriješaka u skladnji: za s infinitivom, od meni mj. o meni i d.

Kad smo upoznali mane našeg govora, lako nam je odrediti specijalni dio gradiva po principu: *istrijebi nevaljalo, a zamjeni ga dobrim*. Gradivo se odregjuje po sebi.

Ustanovili smo opći i posebni dio gradiva. Sad ću reći dvije riječi, kad ćemo što od općega dijela obraditi.

U nast. osnovi stoji, da već u II. odsjeku moraju djeca znati prostu i raširenu rečenicu s njihovim dijelovima, i dijelove govora: imenicu, zamjenicu, pridjev, broj i glagol. Ja sada pitam, je li za onako sitnu ono nesmišleno i suhoparno generalizovanje, kao što su definicije o dijelovima govora i rečenica? Djeca, koja nemaju dovoljno ni individualnih pojmova, moraju znati razlikovati značenje riječi *napose u slovnici, a napose u rečenici!* Ja sam uvjeren, a uvjario sam se motreći djecu, da je to po njih i njihov duševni život škodljivo, jer gube uzalud vrijeme: tupe pamet. U tom me utvrđuje uvjerenje g. kot. šh. nadr. Miha Izglava. On kaže: »Poučavanje slovnice u II. odsjeku općenite pučke škole, kad se djeca nalaze izmegju 7 i 8. godine života, to je stvar, koja mi nikako u glavu neide, a neide mi stoga, što poznajem niski stepen, na kojemu se u tim godinama nalazi jezični razvoj djece,« — a ja nadodajem: i duševni razvoj i njegov sadržaj. — Ja bih dakle ostavio svaku slovnice za III. odsjek, gdje su djeca, dovoljno razvita u umnom i jezičnom pogledu. U II. će se odseku mješte toga nastojati, da se kod djece obrazuje, što je moguće veća, kolikočama jediničnih pojmova o objektima i svojstvima im, o kolikočama i radnjama. To će djeca znati izraziti na stanovita pitanja. Ko, kakav, čiji, kolik, odšta? što radi? i t. d. Djeca će se tako naučiti misliti i govoriti, te steći ideja i izraza. Ipak ćemo moći i morati djecu upoznati sa pojmom »rečenica« radi pismenoga i usmenog, izražavanja. Za nas je na ovom stepenu svejedno, imala rečenica i pet riječi, bila ona prosta ili raširena ili stegnuta: u njoj se govori o nekome nešto — i dosta! — Djeca će u II. odsjeku moći i u složenim rečenicama izrazivati misli bez ikakve osobite teorije, jer to dolazi po sebi, čim se stavljaju dvije misli u odnošaj Interpukcija će biti posljedica nužde: Čim smo nešto rekli, stali smo — stavi se točka! Kad se što pita — ide tačka pitanja! Izmegju

dvije rečenice u složenoj rečenici ide obično zarez i t. d. — Tu nuždu pako moraju djeca *uvijati na vlastitim proizvodima, jer se tu nužda očituje svojom jačinom*; buduć da djeca nijesu kadra, da zgodne primjere, postav-

ljaju, nastavnik ih mora voditi, (ali ne nositi). — Čitajući štiva uvijek će se pitat: tko? što? i sl. ali termini *podmet, privok* i svi drugi neka ostanu za zreliju dobu. — (Slijedi.)

Iz naše organizacije.

Na 14 pr. mjes. sastali su se brački učitelji na sastanak u Supetru i konstituirali u *Kot. učitelj. društvo* na temelju pravilnika poprmljena na skupštini Saveza. Drugovi su oduševljeni.

Uprava je ovako sastavljena:

Ivo Manzoni, nadučitelj u Selcima, predsjednik, Ivan Domić, nadučitelj u Ložišću, podpredsjednik, Nikola Bezarić, učitelj u Supetru, tajnik-blagajnik, Josip Dujmović, učitelj u Postirima, knjižničar, Marica Sgladanik, nadučiteljica u Supetru, Dinko Vitaić, nadučitelj u Postirima, odbornici.

Revizori:

Antun Vladislavić, nadučitelj u Milni, Pave Radić, nadučitelj u Sumartinu.

Časni sud:

Vinko Palavršić, nadučitelj u Stivanu, Mato Koljatić, nadučitelj u Praznicima, Katica Gjurgjević, nadučiteljica u Pučišću.

Naš vrijedni drug I. Manzoni najviše je nastojao da se ustroji društvo. Zahvalni drugovi iz priznanja, imeno-

vali su ga predsjednikom. Nijesu se prevarili. Mi moramo samo, da im čestitamo na lijepoj tekovini u osobi prijatelja Manzoni koji je voljan i spreman, da poradi samo dobro.

Četvrtom bratskom drugu *Učiteljskom Društvu* u Supetru želimo napredak i ustrajnost.

Učiteljsko Društvo za Šibenik i škol. kotar šibenski preko našeg lista zahvaljuje svima prijateljima pučke prosvjete, koji pri osnivanju ovoga *Društva*, počastiše ga dobrovoljnim prilozima. Darovaše slijedeća g. g.

Čelar Božo K. 1. — Karagjole Josip K. 19. — Maretić Mile K. 4. — Preosv. Episkop N. Milaš Zadar K. 15. — Mazzura Niko K. 2. — Plančić Josip K. 3. — Paić Niko K. 2. — Petranović Dane K. 5. — Sinčić Slavomir K. 20. — Sirovica Dinko K. 10. — Vlahović Ante K. 10. — Bumber Ante K. 6.

Prijatelji pučke prosvjete! Osnivajte *«Učiteljska Društva»* u svakom kotaru naše pokrajine. Tijem ćete svome staležu podići ugled, a narodu pokazati put rada i napretka.

VJESNIK.

Uregjenje učiteljskih plaća. Na poziv Njemačkog austrijskog učiteljskog saveza, »des Deutsch-oesterr. Lehrerbundes« dneva 26 i 27 tekućega sastati će se u Beču zastupnici svih učiteljskih društava u Austriji. Na ovom sastanku raspravljati će se samo o jedinom pitanju: »Uregjenje učiteljskih plaća.« Držimo da će biti prihvaćena ova resolucija: Učiteljstvo svih narodnosti u Austriji pita neka se § 55 drž. škol. zakona poponi sa slijedećim dostavkom: Najmanja plaća neka bude ona, koju polag različitih zakonskih ustanova dobivaju c. k. državni činovnici četiriju najnižih platežnih razreda. — Da pak zemaljska zakonodavna zastupstva uzimognu izvesti ovu regulaciju, učiteljstvo očekuje sa stalnom nadom, da će im država priteći u pomoć za namaknuti novčana sredstva potrebna za ovu svrhu. Zato podastrijeti će se predstavka C. K. Ministarstvo za bogoštovje i nastavu, i onome za financije, kao i carevinskom vijeću.

Ovom prilikom osmovati će se Savez slavenskog učiteljstva u Austriji. Učiteljski Savez braće nam slovenaca zastupati će drug Luka Jelenc, a naš Savez drug Dane Petranović.

Iz Istre. Donosimo po »Narodnoj Prosvjeti« iz Pule odluku tamošnjeg C. K. Zemaljskog školskog Vijeća od 14. Svibnja 1906; br: 598 t/3.

Na temelju §. 27. pokr. škol. zakona od 9. listopada 1901. br. 35 pripoznalo je c. kr. uprovno sudište učiteljskim silama na pučkim školama Istre i godine službovanja *prije ispita* osposobljenja svrhu postignuća prvoga službenoga petgodišnjega doplatka.

Ova odluka nije se mogla protegnuti na one učitelje (-ice), kojima je I. kvinkvenij jurve pravovaljano pripoznat

bio bez obzira na godine službovanja prije ispita osposobljena.

Da se pako u odsudi upravnoga sudišta povoljno tumačenje zakona protegne i na one učitelje (-ice), kojima bi imao pripadati prvi kvinkvenij na 1. rujna 1901. ili kasnije, odlučilo je c. kr. pokr. škol. vijeće u sjednici od 30. travnja 1907. dogovorno sa istarskim pokr. odborom, da se i takovim učiteljima (-cama) ima naknadno pripoznati zadnji kvinkvenij u gorispomenutom smislu, premda im je prvi kvinkvenij bio pravovaljano priznat u kasnijem roku. Molbe zakonito obložene neka učitelji pošalju na dotična kotor. škol. vijeća

Razlaganje našeg starijeg druga u prošlim brojevima ovijem riješenjem dobiva tvrdo uporište i potvrdu. Ponovo skrećemo pažnju sviju nas bez razlike a osobito onih, te su bolje upućeni, da ne propuste ovako važnu stvar, koja nam je od velike koristi, i koja je eto u uskom savezu sa današnjim člankom našeg urednika.

Primjer za osudu. Žao nam je, ali moramo priznati jednu nemilu pojavu, koja se uvriježila pri mnogima mjesnim školskim vijećama naše pokrajine. S ovoga trpi i ugled učiteljstva, dok se autonomija školskih vijeća kao takova jako kompromituje. Govorimo za sada samo o imenovanju učitelja, kad se otvori natječaj osobito u kakvom gradu, ili varoši. Mjesno škol. vijeće većinom postupa u izboru jednostrano, bez obzira na kvalifike i godine službe, koje su mjerodavne pri promaknuću i imenovanju svakog staleža, pa i učiteljskog. Dovoljno je, ako natjecatelj ima preporuke, ili ako se svigja bud kakvom člana škol. vijeća, da ga još mlada i neiskusna pozovu u mjesto, gdje pred sobom ima starijih i iskusnijih učitelja, kojima će on da bude starješina.

Mi smo osvjedočeni da će i mlagji naši drugovi, koji su pretpostavljeni starijima u sličnom slučaju otkloniti imenovanje, ma kakvo ovo ugodno bilo, jer se ovim načinom dava maha ulagivanju i štreberstvu čim se postiževa samo šteta i zavist, to želimo da sličnih nepodopština više ne bude. Navlastito ne u mjestima, gdje su članovi mjesnoga vijeća ljudi pronicavi i inteligentni.

Ispiti sposobnosti. Skučeni prostor lista prijehi nam da donesemo redom imena drugova (ca) koji položise ispit mjeseca Svibnja. Neka ovijem putem prime našu čestitku. Od srca im želimo plodan rad i uspjeh na korist naše prosvjete i narodnog napretka.

Školski praznici. Jedna odredba starije školske Vlasti upućuje naše srednje škole, da školski praznici otpočinu već 6.og. Srpnja, biva, za 9, dana prije odregjenoga roka. Do sada slična odredba nije stigla našim pučkim školama, na što mi potsijećamo nadležne, molbom i preporukom, da pučka škola na bude iznimka. Sa higijenske strane, ako je odmor nuždan starijoj mladeži, tim više je nužniji sitnoj djeci, kojoj se hoće što više kretanja i slobode.

Slovensko sveučilište u Ljubljani. — Dok je Česar boravio u Zlatnom Pragu, odbor slovenskih djaka predstavio se českom ministru Dr. Pacaku, razložec mu nuždu, da se ustroji sveučilište slovensko u Ljubljani. Ministar je abetao i rastao se sa djacima uz najbolje nade.

Škola i vojska. Evo usporegjenja, koliko pojedina država troši na vojsku, a koliko za odgoj. Brojke u omjeru govore mnogo i prema tome suviše je svako razmatranje. Belgija 5-8 (prvi broj odnosi se na školstvo, a drugi na vojsku) — Danska 3:11. — Njemačka 7:18 — Francuska 5:24. — Engleška 6:25. — Italija 1:9. — Norveška 4:8 — Austro-Ugarska 2.9. — Švajcarska 15:8.

Magjarske škole u Hrvatskoj. Odjelni prestojnik M. Rojc konferisao je u Budimbešti sa predsjednikom ministarstva Dr. Wekerlom. Ovaj je sporazumno sa ministrom Košutom obetao hrvatskom dostojanstveniku, da će u buduće dozvoliti pristup u magjarske škole, jedino djeci, koja su magjarske narodnosti. Nove se magjarske škole ne će otvarati. Nekoje će se od ustanovljenih zatvoriti u koliko ne odgovoraju potrebama zakona.

Obistini li ne abetanje, izvršice se pravica.

Škole u Bosni. Kako čitamo vrhovna srp. autonomna vlast u B i H. namjerava već početkom šk. god. podići u Mostaru višu djevojačku školu, a u Sarajevu gimnaziju, koja je postajala u početku okupacije.

Nastava u Crnoj Gori. Ministar prosvjete na osnovu čl. 46. zak. o narodnim školama imenovao je članove komisije, koja će izraditi učiteljski raspored za ta mošnje nastavnike. U komisiju su odregjena tri profesora srednjih škola i dva pučka učitelja.

Zastupstva u Rusiji. Broj narod. zastupnika u ruskoj dumi iznosi 493 člana. Od ovih su 102, seljaka; 62, posjednika; 33, odvjetnika, 26, učitelja, 20 radnika i 13, profesora. Ostalo spada na razna zanimanja, među kojima ima 6. zemljoradničkih učitelja, dok su drugi nepoznatog zanimanja.

Izbori u Češkoj. Pri skorašnjim izborima za cerevinsko Vijeće u Beču u mnogim su srezovima bili postavljeni kao kandidati pučki učitelji, ili inače pedagoški stručnjaci. U proglasu što ga je iznijela češka napredna stranka, nastoji se, da budu izravnani današnji sistem biranja zastupnika, koji se većinom vršio po kasti. Svaka stranka, svaki stalež ima da bude zastupan u parlamentu. Samo izborom najsposobnijih ljudi iz sviju staleža biće zajamčen uspjeh političkog rada na korist nar. cjeline. Od nastavnika predloženi su: sveuč. prof Dr. B. Foučka; pedagoški stručnjak D. Drtina; te pučki učitelji: E. Beneš, E. Rosala i dr.

Nerazdijeljeno poludnevno poučavanje. S 1. Lipnja uvedeno je po svima pučkim školama u Ljubljani, a to zbog vrućine. Poučavanje traje od 8 sah. jutrom a traje do 12. Megju 1. i 2, sah. je 10, časaka odmora. Megju 2 i 3, 15 časaka, a među 3 i 4 po 10 časaka. U većim razredima ukida se 1, sah. tjelovježbe a u V. šk. god. po 1. sah. zemljopisa i prirodopisa.

U nas postoji veća vrućina nego u alpinskim predjelima. Školske su zgrade daleko izostale. Vrućina je nesnosna, dosadna i škodljiva djeci i učiteljima. Zato želimo da se i kod nas, barem u primorju i gradovima uvede ljetno poludnevno poučavanje.

Zaruke. Ovih dana zaručio se u Kninu naš vrlo drug nadučitelj Vicko Dorbić sa dražesnom gospogjicom Marijom Šimunić. Naša najiskrenija čestitanja!

U Zagrebu, dne 23. svibnja 1907.

Čestitom učiteljstvu mile nam jednako svjema Dalmacije iznajprije pozdrav, a onda molba.

Znajući visoko cijeniti prosvjetno nastojanje vrlo kolega i kolegica u Dalmaciji, toj kolijevci Hrvatsva, koji snažno krče puteve k umnom i prosvjetnom boljku našeg roda; znajući da je u ugledne dalmatinske braće razvijen jak osjećaj za unapregjenjem zajedničkoga nam rada i nastojanja, zakanio sam se, da iznesem ovu svoju skromnu molbu, u punom uvjerenju, da će me ugledna braća kolege i kolegice potpomoći, a ujedno tako pripomoći dobroj i korisnoj stvari u službi škole i naroda.

Evo o čemu se radi. God. 1903. izdao sam u društvu s kolegom V. Popovićem pisanke za krasnopis s pretpisom i bez predapisa, latinicom i ćirilicom, poslovne pisanke i zadaćnice. Spomenute pisanke preporučene su školama naredbom zemal. vlade od 23. VI. br. 8650: 1903. Mogu reći, da su to prve pisanke, koje su uz odobrenje stekle još i preporuku. «Savez hrv. učiteljskih društava» raspačavao je te pisanke, pa su mu one donosile i lijepu korist. Kako je megjutim naša vlada prošle godine izdala pisanke u svojoj nakladi i izrijekom zabranila sve do onda u prometu nalazeće se privatne pisanke, pojmljivo je, da mi je ostala znatna zalih pisanaka od 35.000 kom. Jednako težak udarac stiže i druga Šmida, kojemu je preostalo kojih 10.000 kom. crtanaka, udešenih prema novijem smjeru u crtarskoj obući.

S razlogu, što vrlo učiteljstvo dalmatinsko nabavlja mogu reći već ponješto starijega datuma pisanke i crtanke iz štamparije Stj. Kugli (Hartman), koje su uz to ragjene i prilično istrošenim klišejima, pretpostavljam, da će čestiti kolege i kolegice ubrzo uvigjeti prednost mojih pisanaka i Šmidovih crtanaka, koje nugjam uglednoj braći uz znatni popust. Pisanke su stojale 5 f. danas ih dajem po 4 f., zadaćnice po 10 filira, poslovne pisanke prije 12 f., danas 10 f., crtanke 16 f. Popust dajem:

kod narudžbe	do 20 K	25%
„	od 20 K—30 K	30%
„	„ 30 K—40 K	40%
„	„ 40 K—50 K	50%
„	iznad 100 K	60%

Ujedno preporučujem i nudim svoju «Metodiku obuke u krasnopisu» (11 štamp. ar.) prije 2 K, a sada 1 K 20 f., preporučenu naredbama hrv. zem. vlade od 13. VII. 1903. br. 9871, i bosanske od 8. VI. 1904. br. 81141, za koju reče kritičar «Napretkov», da bez nje ne bi smjela biti ni jedna školska knjižnica, a lijepo ju je preporučio i Sarajevski «Nastavni vijesnik».

Narudžbe molim upraviti samo na mene.

S kolegijalnim pozdravom

Dragutin Šiller
zagrebački učitelj.